

СІМЕЙНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З РОДИНАМИ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Цапушел Юлія

Трагічні події останніх років призвели до зростання кількості українських родин, які переживають складні життєві обставини. Теперішнє становище пересічної української сім'ї можна схарактеризувати як кризове – зросло число малозабезпечених родин, зокрема через вимушену зміну місця проживання, погіршився загальний стан здоров'я населення, зросла кількість розлучень, а також кількість дистантних сімей, де батьки і діти перебувають у різних країнах; соціально-культурні трансформації останніх десятиліть спричинили зміни традиційних сімейних ролей, появу неповних родин, поширення явища домашнього насильства, непорозуміння й несприйняття у батьківсько-дитячих взаєминах, а також між дорослими членами сім'ї та родичами, між родиною та її зовнішнім оточенням.

Практики соціальної допомоги сім'ям у складних обставинах життєдіяльності були і залишаються предметом досліджень А. Аносової, І. Батарейної, В. Панка, А. Немцової, М. Завитик, Я. Юрків та ін. [1; 2].

Родина в складних життєвих обставинах – це сім'я, функції якої втрачені або порушені через виникнення умов і ситуацій, руйнівних для нормальної життєдіяльності членів сім'ї, наслідки яких вони не можуть подолати самотійно. Такі сім'ї в різних країнах світу потрапляють у фокус уваги соціальних служб і державної підтримки. Натепер соціальний інститут сім'ї в Україні потребує потужної соціальної, економічної й психолого-педагогічної підтримки. Таку підтримку насамперед повинна надавати держава – через систему соціальних служб, закладів охорони здоров'я, освітніх установ. Тому надзвичайно актуальною нині виявляється розробка комплексної стратегії соціальної підтримки родин, які опинилися у складних життєвих обставинах, пошук ефективних методів і форм роботи з кожною конкретною родиною, що потребує допомоги у розв'язанні своїх

нагальних проблем, створення дієвих методик і технологій соціального супроводу сімей, повноцінне функціонування яких стало неможливим.

Мета тези – визначити роль і принципи сімейного консультування в системі сучасної соціальної роботи з родиною, яка опинилась у складних життєвих обставинах.

Сучасне наукове осмислення поняття «складні життєві обставини» являє собою багатоаспектне розуміння цього феномену, виникнення якого зумовлене психологічними та соціальними факторами. Саме з таких позицій його розглядають дослідники Дж. Грінберг, І. Ващенко, В. Рудяк. Дослідженню складних життєвих ситуацій присвячені праці таких науковців: В. Злишков, С. Лукомська, Л. Сердюк, Т. Титаренко, О. Федан, І. Черезова та ін. [4].

Нині українським родинам притаманні певні типові проблеми, а саме: збільшення кількості розлучень; збільшення кількості неповних сімей і дітей, народжених поза шлюбом; зменшення середньої тривалості шлюбу; відкладення часу вступу до шлюбу; проживання подружніх пар без оформлення шлюбу; зменшення розмірів сім'ї і народжуваності дітей з подальшим старінням населення та навіть його депопуляцією; збільшення кількості самотніх людей, які не одружуються; зменшення кількості повторних шлюбів, вимушене переселення, пов'язане зі збройним конфліктом, втрата членів родини через війну, збільшення кількості дітей-сиріт внаслідок бойових дій і загибелі батьків – усі ці фактори є передумовами для появи сімей у складних життєвих обставинах.

Важливим виявляється соціальний супровід кожної конкретної родини, яка потрапила у складні життєві обставини, що уможливорює максимально ефективне розв'язання психологічних, міжособистісних та соціальних проблем цієї категорії сімей. Супровід передбачає активну взаємодію між фахівцем соціальної служби і сім'єю, взаємодію, спрямовану на подолання кризових ситуацій і повернення до повноцінного життя й адекватного функціонування. Провідна мета соціального супроводу цієї категорії родин – забезпечення допомоги, яка

сприяє соціальній адаптації до нових життєвих умов і відновленню повноцінного функціонування усієї родини [3].

Робота соціального працівника із родиною у складних життєвих обставинах засновується переважно на використанні методів сімейної терапії, що сприяють налагодженню взаємин у середині родини. Одним із ефективних підходів є проведення сімейних обговорень, під час яких аналізуються проблеми та конфлікти. Такі зустрічі сприяють виявленню поширених хибних моделей взаємодії, що є джерелом напруження, та їх заміні на конструктивні способи спілкування. Участь усіх членів сім'ї дозволяє проаналізувати типові помилки у стосунках і спільно розробити альтернативні підходи, які покращують атмосферу в родині. І в цьому аспекті саме сімейне консультування, здійснюване працівником соціальної служби, є нині одним з найбільш поширених і ефективних методів роботи з родинами в складних життєвих обставинах.

Консультування на сучасному етапі розвитку практики допомоги сім'ям являє собою вид психосоціальної роботи з допомоги людям, котрі потребують стороннього втручання у розв'язання власних проблем або ж очікують підтримки авторитетного фахівця в ході ухвалення відповідальних життєвих рішень. Нині консультативну діяльність певною мірою веде фактично кожен фахівець соціальної служби, супроводжуючи клієнтів, які потрапили у кризову ситуацію або живуть в умовах стресу [2].

При організації та проведенні сімейного консультування родин у складних життєвих обставинах соціальний працівник має опиратися на такі принципи, що визначені теорією і практикою соціальної роботи: *принцип конфіденційності* (він визначає, що інформація, отримана консультантом від клієнта, має бути захищена від розголошення третім особам, що гарантує безпечне та відкрите середовище для консультування); *принцип добровільності* означає, що клієнт самостійно вирішує, чи йому потрібна консультація соціального працівника, тобто клієнту не

нав'язується послуга консультування і його до цього не змушують, а він сам обирає такий метод роботи для допомоги в розв'язанні своїх проблем; *принцип компетентності* передбачає, що обов'язком консультанта є праця в межах своєї кваліфікації та знань, цей принцип застерігає фахівця не брати на себе випадки, які виходять за межі його компетентності; принцип професійних меж (дотримання правил та норм поведінки, які визначають межі професійного контакту між консультантом та клієнтом.

Консультант забезпечує конфіденційність, професійну нейтральність, відсутність експлуатації та оберігання клієнта від можливого негативного впливу); *принцип безоцінного ставлення* означає, що консультант не виносить суджень, не засуджує та не оцінює клієнта, його думки, почуття, поведінку, цінності, норми та стиль життя. Він приймає клієнта таким, яким він є, проявляючи повагу та емоційну теплоту; *принцип толерантності*, дотримання кого означає передовсім повагу та прийняття клієнта, його поглядів, переконань, культури, незалежно від його етнічної, культурно-релігійної, соціальної належності; *принцип правила «СТОП»*, що є сигналом про те, що клієнт відчуває дискомфорт у ході консультативної бесіди чи постановки конкретного питання. Це дозволяє клієнту зупинити консультанта навіть без пояснення причин; *принцип «Я-висловлювання»*, котрий передбачає використання таких технік вираження своїх почуттів, думок та потреб, що починаються зі слів «я», «мене», «мій». Це допомагає не звинувачувати, а висловити власне ставлення до ситуації, не ображаючи почуттів інших людей; *принцип активного слухання*: не просто вислуховування співрозмовника, але й активне демонстрування розуміння та співпереживання його словам та почуттям. Це допомагає консультанту встановити довірливий контакт із клієнтом, зрозуміти його світоглядну позицію та ефективно працювати над розв'язанням проблем.

Важливими для ефективного сімейного консультування родин у складних життєвих обставинах виявляються також і особистісно-професійні якості та

компетентності соціального працівника-консультанта. До них належать емпатія, вміння ефективно спілкуватися, навик оцінювання ситуацій та потреб клієнтів, обізнаність із чинним законодавством та соціальними програмами, а також здатність працювати з різними типами людей, здатність працювати в команді, готовність до постійного навчання та самовдосконалення.

Таким чином, неспроможність задовольнити свої базові побутові, матеріальні, соціальні, медичні й психологічні потреби спонукає родини, які потрапили в складні життєві обставини, звертатись по допомогу до фахівців, надаючи запит на організацію соціального супроводу сім'ї. Ефективність такої допомоги забезпечується побудовою довірливих стосунків, заснованих на повазі й співпраці у розв'язанні проблем сім'ї, де найбільш привабливим форматом спілкування з фахівцем сьогодні є сімейне консультування. Цей метод соціальної підтримки родини має базуватися на чітко визначених принципах консультативної допомоги, містити обґрунтовані і доцільні процедури проведення кожної консультації, а також враховувати імовірні ризики її реалізації.

Список використаних джерел

1. Аносова А. В., Безпалько О. В., Виноградова О. А. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : навч. посіб. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.
2. Батарейна І., Чижикова Г. Надання соціальних послуг сім'ям, які опинились в складних життєвих обставинах. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 2024. № 2(33). С. 23–29.
3. Василюк Т., Лисоконь І. Соціальний супровід сімей у технології кейс-менеджменту. *Social support for families as a case management technology. SWorldJournal*, 2024. № 3(27-03). С. 35–41
4. Завитик М. Сім'ї у складних життєвих обставинах як об'єкт наукового аналізу. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (25–27 квітня 2023 року)*. Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 115.